

Beleidsconsequenties van geluksonderzoek

Het onderzoek naar geluk maakt het in principe mogelijk prioriteiten te ordenen en lijkt een aantal veronderstellingen bij analyse van beleid onderuit te halen.

Door Maarten Vendrik en Geert Woltjer

INLEIDING

Recent geluksonderzoek laat zien dat geluk bestaat en tot op grote hoogte meetbaar is. Dit maakt het mogelijk te zoeken naar oorzaken van geluk, en het inkomen blijkt hier slechts een geringe rol te spelen. Werkloosheid blijkt bijvoorbeeld een veel grotere invloed op geluk te hebben dan inkomen, en inkomensstijgingen lijken voor een groot deel teniet te worden gedaan door gewenning en doordat anderen ook meer inkomen krijgen. Op basis van deze gedachte zou het grote accent dat nu wordt gelegd op marktwerking en de standaardtheorie dat belastingen slecht zijn voor efficiëntie wel eens op hun kop kunnen worden gezet.

In dit artikel gaan we eerst in op het relatieve belang van verschillende onderdelen van het macro-economisch beleid vanuit geluksperspectief. Vervolgens zullen we dieper ingaan op de problemen die ontstaan doordat veel mensen er geen rekening mee houden dat een stijging van hun eigen consumptieve uitgaven anderen minder gelukkig maakt, en dat een luxeleven snel went. Er wordt betoogd dat de structuur van het belastingstelsel daarbij een belangrijke rol kan spelen. Daarna bespreken we de vraag hoe paternalistisch de

overheid in haar beleid dient te zijn. Tot slot besteden we aandacht aan het belang van verschillende soorten overheidsbeleid, bijvoorbeeld ten aanzien van onderwijs, gezondheidszorg, mobiliteitsstimulering en reclame.

ECONOMISCHE BELEIDSAFWEGINGEN

Beleid heeft in veel gevallen uiteindelijk tot doel het geluk van de bevolking te verhogen. Maar informatie hierover is normaliter slechts zeer indirect beschikbaar. Vaak wordt er gekeken wat de invloed is van beleid op gedrag, waarna op basis van een welvaartstheoretische redenering wordt betoogd of dit goed of niet goed is voor het welzijn. Subjectieve geluksdata werden daarbij nooit

“ Het is niet duidelijk of in de rijkere landen een toename van het inkomen per hoofd op den duur tot meer geluk leidt. ”

gebruikt. De beschikbaarheid van grote hoeveelheden gegevens en de computercapaciteit om hier snel mee te rekenen, maakt het mogelijk beleidsdoelen te koppelen aan de subjectieve geluksbeleving. Zo zijn er verschillende studies gedaan naar de relatie tussen werkloosheid, inflatie en geluk. Rafael Di Tella en Robert MacCulloch vinden bijvoorbeeld dat een procent meer werkloosheid het geluk drie keer zo sterk doet dalen als een procent extra inflatie. Dit is het algemene effect, waar bovenop nog de kosten van werkloosheid voor de werkloze zelf komen. Hieruit kan op het eerste gezicht de conclusie worden getrokken dat werkloosheidsbestrijding veel

meer aandacht vergt dan inflatiebestrijding. Voorzichtigheid is echter geboden. Een toename van inflatie leidt echter vaak op de lange duur tot meer werkloosheid, zodat beleidsafwegingen zeker niet alleen op basis hiervan genomen moeten worden.

Een interessant resultaat is ook dat kan worden aangetoond dat een reductie van onzekerheid via een stelsel van sociale zekerheid tot extra geluk leidt, en dat de afname van geluk voor degenen die werkloos worden niet is afgenomen in de loop van de tijd. Het geluksonderzoek kan dus behulpzaam zijn om tot goede prioriteiten van beleid te komen. Voorlopig is er echter nog een groot probleem. Het is niet duidelijk of in de rijkere landen een toename van het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking op den duur tot meer geluk leidt. Een stijging van het inkomen ten opzichte van anderen leidt tot een toename van geluk. Een stijging van het inkomen van allen leidt slechts tijdelijk tot extra geluk. Of er daarna nog iets overblijft, is niet duidelijk. Alle studies die proberen een prijskaartje te hangen aan bijvoorbeeld werkloosheid zijn daarmee dubieus.

Deze conclusie geldt echter voor elke methode die probeert waarden in geld uit te drukken. En als het inderdaad blijkt dat extra inkomen op de lange duur niet tot extra geluk leidt, maar de stress en natuuraantasting die ervan het gevolg zijn, geluk wel doen dalen, is al het beleid dat gericht is op de groei van het nationaal inkomen zinloos geworden. Andere doelen worden belangrijker, en de overheid zou zich meer moeten richten op die doelen. Eén van die doelen is inkomensgelijkheid. Als extra inkomen voor iedereen niet meer geluk

Een mooie auto, maar het went.....

oplevert, kan gekeken worden naar stijgingen van geluk door een andere inkomensverdeling. Aangezien geluksonderzoek laat zien dat extra inkomen bij hogere inkomens steeds minder extra geluk oplevert, is het beter om meer inkomen bij de lagere inkomensgroepen terecht te laten komen.

BELASTING OP STATUS-CONSUMPTIE

Mensen hechten veel belang aan een stijging van hun inkomen. Toch laat geluksonderzoek zien dat ze er uiteindelijk nauwelijks gelukkiger door worden. Hoe kan dit? In de eerste plaats treedt er gewenning op. Als je net van je salarisopslag een mooie nieuwe auto hebt gekocht, voel je je daar duidelijk gelukkiger door. Na verloop van tijd is de nieuwigheid er echter af en voegt het niet veel meer toe aan je levensgeluk. In de tweede plaats zien de auto's van je vrienden en collega's er in vergelijking met jouw nieuwe bolide nu een stuk armzaliger uit, waardoor zij zich minder happy met hun vehikel gaan voelen. Als zij inmiddels ook loonopslag hebben gekregen, kan dit hen ertoe nopen om ook een fancy nieuwe auto aan te schaffen. Dit heeft tot gevolg dat jouw bolide niet meer zo mooi afsteekt bij de auto's van je vrienden, wat nog meer afbreuk doet aan het plezier dat je beleeft aan je bolide. Uiteindelijk zijn zowel jij als je vrienden niet of nauwelijks gelukkiger geworden door jullie nieuwe auto's, terwijl het wel een grote hap uit jullie inkomen heeft gehaald. Je had dit inkomen ook aan andere, meer welzijnsverhogende zaken kunnen uitgeven zoals een extra vakantie met je gezin en vrienden. Je had ook minder hard kunnen werken voor je salarisopslag zodat je meer tijd over zou

hebben gehouden voor die vakantie en andere sociale activiteiten. Kortom, als jij en je vrienden in jullie beslissingen om een nieuwe auto aan te schaffen, meer rekening hadden gehouden met gewenning en het koopgedrag van anderen in je sociale omgeving, hadden jullie wellicht geen nieuwe auto's gekocht of pas in een later stadium.

“ Het lagere aantal uren dat door Europeanen wordt gewerkt leidt tot een hoger gemiddeld geluk dan het hoge aantal gewerkte uren in de VS. ”

In het algemeen leidt het feit dat mensen weinig rekening houden met dit soort psychologische en sociale mechanismen, ertoe dat ze meer auto's, dure huizen, fancy mobieltjes, ipods, etc. kopen dan vanuit welzijnsoogpunt rationeel en efficiënt is. Omdat het welzijn dat je ontleent aan dit soort goederen, sterk afhangt van de mate waarin andere mensen deze goederen consumeren, worden ze *positionele* (of status) goederen genoemd. De overconsumptie hiervan gaat ten koste van een onderconsumptie van andere, *niet-positionele* goederen, zoals gezond voedsel, adequaat vervoer, schone lucht, natuurschoon, gezondheidszorg, onderwijs en vrije tijd voor sport en sociale contacten.

De overconsumptie van positionele goederen is onder meer het gevolg van het feit dat mensen in hun consumptiebeslissingen geen rekening houden met het negatieve effect hiervan op het welzijn van anderen (zie bovenstaand voor-

beeld van de aankoop van een nieuwe auto). Dit is een negatief extern effect, dat vergelijkbaar is met het negatieve externe effect van milieuvuiling. Je zou naar analogie hiervan kunnen spreken van 'vervuiling van de sociale omgeving' door verhoging van de consumptiestandaard. Net zoals milieuvuiling bestreden wordt door een belasting op milieuvuiling, kan de 'sociale vervuiling' afgeremd worden door een belasting op consumptie van positionele goederen.

Zo'n belasting kan bovendien een correctie vormen op de onvoorziene gewenning aan dit soort goederen (zie boven). Zij kan geheven worden als een BTW op positionele goederen, maar in de praktijk is het lastig om precies te bepalen welke goederen positioneel en welke niet-positioneel zijn (en in welke mate). De Amerikaanse econoom Robert Frank beveelt daarom in zijn interessante boek *Luxury Fever* een progressieve belasting op de totale consumptie aan.¹ Dit is in feite een soort inkomstenbelasting met aftrek van alle bedragen die men spaart of belegt. Zij lijkt op de inkomstenbelasting in ons belastingstelsel, omdat hierin pensioenpremies aftrekbaar zijn. Het idee achter zo'n progressieve consumptiebelasting is dat vooral luxe consumptie, die vaak positioneel van karakter is, belast wordt. De luxe consumptie wordt hierdoor afgeremd, terwijl met de opbrengst van de belasting niet-positionele publieke voorzieningen zoals openbaar vervoer, onderhoud van wegen, gezondheidszorg en onderwijs kunnen worden gefinancierd. In combinatie zal dit leiden tot een hoger gemiddeld welzijn van de burgers. De belasting is dan niet langer een noodzakelijk kwaad, maar veeleer een 'noodzakelijk goed'.

Een interessante vraag is hoe hoog het tarief van de consumptiebelasting zou moeten zijn om tot een maximaal gemiddeld geluk te leiden. In zijn recente boek *Happiness* komt de Britse econoom Richard Layard tot een globale schatting van het marginale tarief van 60%.² Dit lijkt een hoog tarief, maar men moet zich realiseren dat dit ook de BTW op consumptiegoederen insluit. Deze is in Nederland voor de meeste goederen en diensten 19%, d.w.z. $19/120 = 16\%$ van de bruto-prijs, en als men dit aftrekt van 60%, resulteert een marginaal tarief van de inkomstenbelasting van 44%.

Dit is iets meer dan het marginale tarief van 42% dat door veel Nederlanders wordt betaald en komt ongeveer overeen met het tarief in veel andere Europese landen, maar is duidelijk hoger dan het tarief in de Verenigde Staten. Layard concludeert hieruit dat het Europese tarief maatschappelijk gezien efficiënter is dan dat in de VS. Dit impliceert ook dat het lagere aantal uren dat door Europeanen wordt gewerkt tot een hoger gemiddeld geluk leidt dan het hoge aantal gewerkte uren in de VS. De aftrekbaarheid van pensioenpremies in het Nederlandse belastingstelsel is vanuit dit gezichtspunt efficiënt, maar andere vormen van sparen zouden ook aftrekbaar moeten worden (maar wel belastbaar op het moment van consumptie). Subsidies voor de ziektekostenpremie zijn te verdedigen als subsidies voor niet-positionele consumptie, maar de hoge hypotheek-renteaftrek zou drastisch moeten worden verlaagd of afgeschaft, omdat dit vooral positionele consumptie betreft.

PATERNALISTISCH?

Omdat de negatieve externaliteit ten gevolge van statusgedrag tot een inefficiëntie op collectief niveau leidt, kan deze het beste op dit niveau bestreden worden. Belastingen zijn daartoe een adequaat middel.³ Anders ligt het met het gebruik van belastingen als correctie voor onvoorzien gewenning aan nieuwe statusgoederen. Dit is een paternalistische oplossing. De media en de overheid zouden de inzichten van de happiness-literatuur over de onvoorzien gewenning ook kunnen gebruiken om consumenten een spiegel voor te

houden door ze over hun irrationele gedrag voor te lichten (naar analogie van voorlichting over alcohol- en sigarettenverslaving). Gewapend met deze kennis kunnen consumenten dan betere beslissingen nemen. Deze beslissingen zijn dan in economenjargon gebaseerd op 'geinformeerd beslissingsnut'. De vraag is nu wat een betere oplossing is, belastingen of voorlichting.

Een argument voor belastingen en tegen voorlichting is dat het frequent voorkomen van nicotine-, alcohol- en drugsverslaving laat zien dat consumenten hun gedrag niet gemakkelijk uit zichzelf veranderen. Accijnzen op alcohol en sigaretten kunnen vanuit dit gegeven verdedigd worden. Aan de andere kant wordt er in de recente happiness-literatuur op gewezen dat je in overheidsbeleid niet zonder meer kunt uitgaan van het op lange termijn ervaren geluksniveau ('ervaringsnut').⁴ Metingen hiervan laten zien dat je aan

“ Het kan lonen een cultuur te ontwikkelen die mensen minder statusgevoelig maakt en mensen leert om doelen te stellen die haalbaar en intrinsiek zinvol zijn. ”

bijna alles went: als je de postcodeloterij hebt gewonnen, ben je eerst in de zevende hemel, maar na verloop van jaren blij je weer terug te vallen op je oude geluksniveau. Als je trouwt met je geliefde, ben je in je honeymoon zielsgelukkig, maar na een jaar of twee, keer je bijna weer terug op je oude geluksniveau. Zelfs als je een ernstig ongeluk krijgt en zwaar gehandicapt raakt, voel je je aanvankelijk ellendig, maar na een paar jaar bereik je (bijna) weer je oude geluksniveau. Dit laatste zou voor de overheid een reden kunnen zijn om je aan je lot over te laten en weinig te investeren in mogelijkheden om jou van je handicap af te helpen. Toch blijken mensen in zo'n situatie er ook na jaren veel geld voor over te hebben om van hun handicap af te komen. Ook al maak je er het beste van, je ervaart je handicap toch als een groot gemis. Nobel-

prijswinnaar Amartya Sen legt in dit verband veel nadruk op het belang dat je als mens volledig moet kunnen functioneren. Een overheid dient dit na te streven en ook rekening te houden met wat gehandicapte mensen zelf als diepgaande wens naar voren brengen. De overheid dient haar beleid dus vooral af te stemmen op het 'geinformeerde beslissingsnut' van gehandicapten en niet zozeer op hun 'ervaringsnut' op lange termijn.

Een ander argument waarom je in overheidsbeleid niet alleen moet afgaan op het op lange termijn ervaren geluksniveau is dat de gelukstoename op korte termijn ten gevolge van het verwerven van nieuwe positionele goederen belangrijk worden zodra er sprake is van een regelmatige stroom van dergelijke gelukstoename. Als je regelmatig een kick krijgt van iets nieuws, zoals een nieuw mobiel met meer mogelijkheden, een mp3-speler, een ipod, maar ook bumpyjumpen, safari's, etc., zit je gemiddeld op een hoger niveau van geluk dan zonder al die nieuwe kicks. Mensen vinden nieuwe gadgets en ervaringen leuk en dat brengt je in hun leven. Dit wordt mogelijk gemaakt door technische vooruitgang en economische groei. Belastingen op statusconsumptie maken het consumeren van nieuwe statusgoederen duurder, maar verhinderen het niet. Ze vertragen alleen het tempo

van adoptie en de daarmee verbonden kicks ten gunste van de consumptie van duurzaam-welzijnsverhogende niet-positionele goederen en diensten. Ook van deze consumptie kun je kicks krijgen, zoals van het lopen van een halve marathon, bergbeklimmen of mooie muziek.

Een conclusie die hieruit getrokken zou kunnen worden is dat belastingen op statusconsumptie wenselijk zijn om de overconsumptie hiervan af te remmen, maar dat de media en de overheid ook goede voorlichting dienen te geven over de geluksconsequenties op korte en lange termijn van de consumptie van bepaalde goederen, zodat mensen zelf op geinformeerde wijze hun afwegingen dienaangaande kunnen maken. De overheid dient vervolgens met deze afwegingen rekening te houden in haar beleid.

Lekker biertje! Zwaarder belasten in naam van het geluk?

BELEIDSPRIORITEITEN

Het onderzoek naar geluk kan een nieuw licht laten schijnen over de afwegingen die in de overheidsfinanciën worden gemaakt. Als er één ding uit de psychologische literatuur kan worden gehaald, is het dat economische factoren slechts een klein deel van het geluk bepalen. De wijze waarop mensen met hun omgeving omgaan, is van veel groter belang voor geluk dan de objectieve omstandigheden. Daarom betoogt Richard Layard dat in het onderwijs veel meer aandacht besteed zou moeten worden aan de wijze waarop men met het leven om kan gaan. Samenwerken en het helpen van anderen kan je werkelijk gelukkiger maken en een te groot accent op presteren kan dat belemmeren. Psychologische en eventueel meditatieve technieken kunnen mensen leren objectief gelukkiger te worden, en inzicht in de beheersing van emoties, opvoeding, psychische gezondheid en burgerschap kunnen helpen om mensen weerbaarder te maken. En in plaats van status een centrale rol in het leven te laten spelen, en eventueel met belastingen hiervoor zelfs te corrigeren, kan ook geprobeerd worden om een cul-

tuur te ontwikkelen die mensen minder statusgevoelig maakt en mensen leert om doelen te stellen die haalbaar en intrinsiek zinvol zijn. Ook kun je proberen een cultuur te ontwikkelen waarbij men zich bewust wordt van gewinningseffecten: dat meer inkomen snel went en dus niet te hard moet worden nagestreefd, zeker niet ten koste van sociale verbanden.

Geluksonderzoek laat zien dat mensen intrinsiek conservatief zijn. Voor degenen die erop vooruit gaan, levert het relatief weinig extra geluk op, terwijl degenen die erop achteruit gaan relatief hoge kosten zijn. Dit betekent dat er voorzichtig moet worden omgegaan met eindeloze reorganisaties en veranderingen. Het betekent ook dat verzekeren tegen risico's van het leven zin heeft. Geluksonderzoek laat zien dat het leven in een sociale gemeenschap bijdraagt aan het geluk, zodat voorkomen moet worden sociale gemeenschappen op te offeren aan niet tot extra geluk leidende groei.

CONCLUSIE

De resultaten van het onderzoek naar geluk dwingen ons om de impliciete veronderstellingen achter economisch en ander beleid te herzien. Het geeft een ander perspectief op belastingen en sociale zekerheid en doet twijfelen aan de zinvolheid van economische groei ten koste van natuur, stress en gemeenschapszin.

Maarten Vendrik (l) is universitair docent algemene economie aan de Universiteit Maastricht, Geert Woltjer (r) is senior onderzoeker natuur en economie aan het LEI, onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum.

¹ Robert H. Frank, *Luxury Fever: Why Money Fails to Satisfy in an Era of Excess*, The Free Press, New York, 1999.

² Richard Layard, *Happiness: Lessons from a New Science*, Penguin Books, London, 2005, Ch. 10, footnote 17. Op basis van eigen en ander onderzoek voor Duitsland komen wij tot een optimaal tarief van 50%. Zie Maarten C.M. Vendrik and Geert B. Woltjer, *Happiness and Loss Aversion: Is Utility Concave or Convex in Relative Income?*, *Journal of Public Economics*, 2007, forthcoming.

³ Een alternatieve oplossing ontstaat wanneer mensen zich verenigen in alternatieve-levenstijl-groepen waarin materiële statusgedrag wordt ingedamd. Een extreem voorbeeld zijn de Mennonitische gemeenschappen in de V.S. die op een van de maatschappij afgeschermde, oorspronkelijke manier leven. Deze mensen blijken gemiddeld gelukkiger dan andere Amerikanen te zijn.

⁴ Zie George Loewenstein and Peter A. Ubel, *Hedonic Adaptation and the Role of Decision and Experience Utility in Public Policy*, Paper prepared for Conference on Happiness and Public Economics, London School of Economics, September 22-23, 2006, http://cep.lse.ac.uk/events/conferences.asp?id=22_09_2006.

Vecon poll

Ga naar de vecon website (www.vecon.nl) en vul de poll in. De stelling van deze keer luidt: De discipline onder Nederlandse leerlingen is momenteel ver te zoeken.